

SENIOR NASSAU WILLIAM

Abstrakt:

Nassau William Senior (1790 – 1864) vystudoval v Oxfordu. V roce 1823 se stal členem Klubu¹ politické ekonomie a od roku 1825 (s několikaletou přestávkou) byl profesorem politické ekonomie v Oxfordu. V roce 1836 vydal knihu *Nástin vědy politické ekonomie*, která byla založena na jeho oxfordských univerzitních přednáškách. V knize se pokusil o zásadní změnu v metodologii klasické politické ekonomie. Senior však nebyl jen univerzitním profesorem. Byl členem Komise pro provádění chudinských zákonů (Poor Laws) a napsal na toto téma mnoho cenných článků, které vyjadřovaly jeho politické a morální názory na problematiku chudoby a továrního systému. Nikdy však nezačlenil tyto sociální a politické otázky do své politické ekonomie. Do širšího podvědomí vstoupil hlavně díky své teorii kapitálu a úroků a teorií abstinence. Významným počinem Seniora byla jeho interpretace renty. Rentu chápal obecně jako monopolní zisk, a rozšířil tento pojem na jakýkoli přebytek tržní ceny nad náklady, vznikající v podmínkách monopolu. V této souvislosti rozlišil i několik typů monopolů: monopol času, monopol omezených výrobních podmínek, monopol privilegií a monopol vlastnictví půdy. Od ostatních ekonomů se Senior odlišoval pojetím metodologie politické ekonomie. Usiloval v tomto kontextu o čistou vědu, očištěnou od politických a sociálních otázek. Jeho pokus vybudovat politickou ekonomii jako axiomatickou vědu – vědu spočívající na nemnoha základních, avšak nesporných a nevyvratitelných axiomech. Nebyl však příznivě přijat a ani nenašel stoupence

Klíčová slova:

Politická ekonomie, teorie kapitálu a úroku, teorie abstinence, teorie hodnoty a renty, Komise pro provádění chudinských zákonů, chudoba a hladomor v Irsku.

Key words:

Political economy, theory of capital and interest, theory of abstinence, theory of value and rent, Poor Laws, Poverty and Famine in Ireland.

Names:

Marshall A., Marx K., Mill J. S., Ricardo D., Whately R.

Biografie

Nassau William Senior (1790 – 1864)

Anglický ekonom, narozen v Comptonu, Berkshire, 26. září 1790 jako prvorozený syn faráře J. R. Seniora. Studoval na Magdalen College v Oxfordu. Na universitě byl soukromým žákem Richarda Whatelyho, později arcibiskupa Dublinu, se kterým se stal dobrým přítelem. V roce 1811 získal titul B.A. V roce 1830 byl požádán Lordem Melbournem, aby zkoumal stížnosti a stávky v továrnách a aby podal zprávu o stavu právních předpisů a návrhy na jejich vylepšení.

¹ Klub politické ekonomie založil James Mill v roce 1821 v Londýně. Tato vědecká komunita spojovala přední politiké ekonomie za účelem sjednocení základních poznatků a axiomů politické ekonomie. Její členové byli například David Ricardo, James Mill či Thomas Malthus.

Po Ricardově smrti převzal společně s Johnem Stuartem Millem štafetu klasické politické ekonomie v Anglii. Zatímco Mill se považoval za Ricardova pokračovatele, Senior byl jedním z jeho hlavních kritiků. Ve skutečnosti však měl Senior s Millem mnoho společného. Senior u Ricarda odmítal zejména pracovní teorii hodnoty (kterou nepřevzal ani Mill), přesto jí nedokázal nahradit jinou hodnotovou teorií.

Od roku 1832 byl členem komise pro provádění chudinských zákonů, kde uplatňoval svoje zkušenosti, které získal při stávkách. Senior byl také jedním z komisařů jmenovaných v roce 1864, kteří měli za úkol zkoumat vývoj vzdělávání v Anglii. V dalších letech jeho života, během svých návštěv v zahraničí, studoval s velkým zapálením politické, společenské a ekonomické jevy jednotlivých zemí. Několik jeho deníků bylo oficiálně zveřejněno. Senior také přispíval svými recenzemi do *Edinburgh Quarterly*, *London* a do *North British Reviews*. Zemřel v Kensingtonu 4. června 1864. (Wikipedia [online])

Hladomor v Irsku

Během irského hladomoru v roce 1845 se Senior údajně proslavil velmi kontroverzní větou:

„Would not kill more than one million people, and that would scarcely be enough to do any good.“

To je jeden z bodů, který je často citován kritiky, ti říkají, že nečinnost irské vlády během Velkého irského hladomoru se rovná záměrné genocidě a laissez-faire (nechat být) postoji vlády při poskytování pomoci. Senior prostřednictvím tohoto citátu zosobňoval opovržení vůči irské vládě.

Zda Senior opravdu někdy pronesl tato slova, která bezpochyby znamenala, že snížení obyvatel Irska o milion nemůže vyřešit jeho problémy (které byly způsobeny převážně nedostatkem kapitálu) nejsou stoprocentně potvrzena.

Senior byl právě ten, kdo se po mnoho let snažil zlepšit postavení a situaci irského lidu a to i přes velké osobní náklady – v roce 1832 byl sesazen (po jednom roce úřadování) z jeho pozice profesora politické ekonomie na King's College. O Seniorovi bylo známo, že je to muž ukován ze železa morálky.

Nástin vědy politické ekonomie

Jeho spisy o ekonomických teoriích, které byly nejdříve publikovány v Encyklopedii Metropolitana, byly pak později samostatně vydány jako *Nástin vědy politické ekonomie*. Součástí této publikace byly i přednášky, které přednášel v Oxfordu. Do knihy byly zařazeny tyto:

- Úvodní přednáška (1827)
- Dvě přednášky o populaci (1831)
- Tři přednášky o kolování drahých kovů mezi zeměmi a Teorie bohatství (1828)
- Tři přednášky o nákladech na získávání peněz
- Tři přednášky o mzdách a efektu nedostatku (1830)
- Přednáška o tvoření bohatství (1847)
- Úvodní čtyři přednášky o politické ekonomii (1852)

Některé z jeho přednášek byly přeloženy i do francouzštiny pod názvem *Principes Fondamentaux d'Economie Politique* (1835)

Senior psal také o správních a sociálních otázkách.

Politická ekonomie – axiomatická věda

Senior se od ostatních klasiků odlišoval v názorech na metodologii politické ekonomie. Byl přesvědčen, že má-li být politická ekonomie skutečnou vědou, musí být vědou čistou, která se oprostí od politicky kontroverzních otázek. Proto se snažil vybudovat svou politickou ekonomii jako axiomatickou vědu – vědu, spočívající na několika základních, nesporných a nevyvratitelných axiomech. Z těchto axiomů pak chtěl deduktivní metodou vyvodit další tvrzení, která by tím získala charakter nesporných pravd. Veškeré kontroverzní názory na politiku a sociální problematiku neměly podle Seniora v takto pojaté „čisté“ politické ekonomii místo a měly být vyhrazeny vědám morálním, politickým a právním. Senior věřil, že jen tak získá politická ekonomie charakter opravdu „vědecké“ disciplíny. Tímto pojetím politické ekonomie se Senior odlišoval od Davida Ricarda i od Johna Stuarta Milla.

Senior chápal politickou ekonomii (stejně jako ostatní velcí klasikové) jako vědu o bohatství, přesněji řečeno o tvorbě a rozdělování bohatství. Formuloval čtyři základní axiomy politické ekonomie, kterými jsou:

- každý usiluje zvýšit své bohatství s co nejmenší obětí,
- růst počtu obyvatel omezují jen morální a fyzické pohromy a obavy ze života pod odpovídající společenskou úrovní,
- produktivnost práce a kapitálu lze neomezeně zvyšovat akumulací kapitálu,
- bez technického pokroku produktivita práce a kapitálu v zemědělství klesá.

Žádný z nich však není jeho originálním objevem, všechny existovaly v klasické ekonomii již dříve. Seniorovy axiomy byly v souladu s politickou ekonomikou Smithe, Malthuse a Ricarda. Lze z nich vyvodit v zásadě tytéž závěry, jaké nalezneme u Ricarda: zejména závěr, že růst populace a klesající výnosy v zemědělství vedou k poklesu míry zisku.

Avšak Seniorova snaha o „čistou“ ekonomickou vědu a o její oddělení od politických a sociálních problémů nakonec způsobila, že se Seniorovi nikdy nedostalo takového uznání jako D. Ricardovi a S. Millovi, ačkoli by si je byl plně zasloužil. Získal například mnoho praktických zkušeností v oblasti chudinských a továrních zákonů a napsal o tom mnoho článků, ale nikdy tyto otázky nezačlenil do své politické ekonomie. Zatímco Ricardo se pouštěl bez obav do aktuálních sporů své doby a neváhal svůj teoretický systém postavit do služeb obhajoby politických požadavků, Senior se tomu velmi vyhýbal. Není divu, že u svých současníků nenalezl ten respekt, jaký našel Ricardo. Senior nepochopil, že politická ekonomie je věda politická. (Holman, 1999, str. 101)

Teorie kapitálu a úroku

Senior obohatil politickou ekonomii zejména svou teorií kapitálu a úroku. Jeho pojetí kapitálu můžeme objevit už v jeho třetím axiomu. Kapitál je zboží, které není spotřebováno, nýbrž je dále používáno ve výrobě. A práce, vybavená takovým zbožím, je produktivnější. Jinak řečeno: kapitál je produktivní. Tím se Senior vzdálil Ricardově pojetí kapitálu jako pouhé minulé práci. Ricardo sice připouštěl, že produkt obsahující více kapitálu musí výrobci přinést větší zisk (a tedy musí mít vyšší hodnotu), ale odvozoval to pouze z prosazující se tendence k jednotné míře zisku, nikoli ze samotné produktivnosti kapitálu. Senior se zároveň stal předchůdcem pozdější rakouské teorie kapitálu, která chápala kapitál stejně jako on – jako zboží, které tím, že je používáno ve výrobě, zvyšuje produktivitu práce. Bohužel však nedokázal rozvinout tuto myšlenku a objevit na jejím základě produkční funkce, substituci práci kapitálem a zákon klesající mezní produktivity. To vše muselo být objeveno později. (Holman, 1999, str. 102)

Teorie abstinence

Senior se však proslavil jinou teorií kapitálu – teorií abstinence, která vysvětluje tvorbu kapitálu. Kapitál podle této teorie vzniká tak, že člověk abstinuje od spotřeby – část svého důchodu nespotebuje, ale uspoří. Protože tato abstinence představuje pro člověka újmu (člověk by raději spotřeboval, než spořil), musí být odměna – touto odměnou je úrok. Tímto Senior poskytl vysvětlení, proč existuje úrok. Dosud si ekonomové lámali hlavu, jak ospravedlnit úrok – důchod, který zjevně není odměnou ani za práci, ani za riziko. Senior poskytl vysvětlení: úrok je odměna za abstinenci.

Je pochopitelné, že se teorie abstinence setkala s rozhořčenou kritikou socialistů, zejména pak marxistů, kteří ji považovali jen za průhlednou obhajobu kapitalismu. Senior se stal v jejich očích prototypem „advokáta kapitalismu“. V tom mu křivdili, neboť jednak vůbec neformuloval svou teorii abstinence s cílem obhajovat kapitalismus, jednak měla tato teorie racionální jádro, které by si bývalo zasloužilo více pozornosti i od tak nesmiřitelných odpůrců jako byl Marx. Marx a jeho následovníci se vysmívali představě, jak se kapitalista – milionář zmítá mezi pokušením spotřebovat svůj zisk a lákadlem úroků, který získá, bude-li abstinovat od spotřeby. Teorie abstinence je přijatelnější pro dnešního ekonoma spíše než pro ekonoma 19. století, kdy úspory i investice pocházely ze zisků bohaté buržoazie, zatímco masy žily na existenčním minimu.

A přesto je teorie abstinence logická pro jakoukoli kapitalistickou ekonomiku. Kapitál skutečně nemůže vzniknout jinak než nespotebováním bohatství nebo důchodů z bohatství. Dokonce i ti loupeživí baroni z Marxovy „původní akumulace kapitálu“ volili mezi spotřebou a úsporami (a kdyby zvolili spotřebu, kapitál by nevznikl). Seniorovi kritici se pouze nemohli smířit s představou bohatého kapitalisty, který nese na svých bedrech „břemeno abstinence“. Senior pochopil, že abstinence je nákladem (nákladem psychické povahy), ale nepochopil, že je tento náklad rostoucí: čím více člověk abstinuje od spotřeby, tím větší újmu pociťuje při uspoření každé další jednotky důchodu. Jinými slovy, úspory jsou rostoucí funkcí abstinence. Každý bod této funkce je výsledkem rozhodování mezi psychickým nákladem abstinence a úrokem (odměnou za abstinenci). Vyše tržní úrokové míry vzniká na pomezí této funkce, a je tedy dána nikoli průměrným, nýbrž mezním nákladem abstinence. To ovšem

znamená, že většina lidí, zejména lidí bohatých, spoří své důchody za úrokovou míru, která může značně přesahovat jejich vlastní subjektivní náklad abstinence. Pro ty je pak úrok (část úroku) nikoli nákladem, nýbrž čistou rentou.

Význam teorie abstinence byl v tom, že vysvětlila kapitál jako samostatný výrobní faktor vedle práce a půdy. Tímto výrobním faktorem byla abstinence. To byl značný pokrok v pochopení kapitálu. Teorie abstinence však není úplnou teorií kapitálu. Objasňuje totiž jenom nabídku kapitálu – kapitál vzniká abstinencí od spotřeby. Neříká nám nic o tom, jak se tvoří poptávka po kapitálu. Senior sice chápal, že kapitál je produktivním výrobním faktorem, ale protože postrádal teorii mezní produktivity, nedokázal vysvětlit formování poptávky po kapitálu ani její klesající průběh.

Klasikové původně odvozovali úrok od zisku. Domnívali se, že existence (čistého) zisku je důvodem pro existenci úroku, že úrok je jakousi srážkou ze zisku. Teorie abstinence však objasnila existenci úroku nezávisle na zisku. Vyplývalo z ní, že naopak existence zisku plyne z toho, že abstinence je (psychickým) nákladem. Nejlépe to pochopíme, když si představíme, co by se stalo, kdyby abstinence nebyla vůbec pociťována jako náklad, a tudíž by byl úrok nulový. V tom případě by akumulace kapitálu pokračovala až do bodu (na investiční funkci), kdyby již byla míra zisku nulová. Investice se zastaví, jakmile pohyb investorů podél investiční funkce „narazí“ na funkci úspor, tedy jakmile míra zisku (daná mezní produktivitou kapitálu) klesne na úroveň úrokové míry (dané psychickým nákladem abstinence). Toto vše ale Senior ještě nedokázal plně objasnit. Teprve o šedesát let později Alfred Marshall objasnil vytváření rovnovážné míry zisku a úroku v průniku klesající funkce investic (funkce mezní produktivity kapitálu) a rostoucí funkce úspor (funkce „čekání“ neboli „abstinence“).

Teorie hodnoty a renty

Senior kritizoval Ricardovu pracovní teorii hodnoty a trval na tom, že hodnota zboží je ovlivněna nejen náklady, ale také užitečností, nejen nabídkou, ale také poptávkou. Ale zatímco jej intuice vedla správným směrem, nedokázal tyto myšlenky dovést do zdárného konce. Uvědomoval si sice, že užitečnost poslední jednotky zboží klesá s rostoucí spotřebou zboží, ale nedokázal již nalézt spojení mezi funkcí užitečnosti, poptávkou a cenou. Jeho pokus o vytvoření nové teorie hodnoty na bázi užitečnosti se tedy nezdařil.

Zajímavým přínosem bylo Seniorovo pochopení renty jako monopolního zisku. Jeho předchůdci sice správně chápali rentu jako čistý přebytek hodnoty nad náklady, ale spojovali ji pouze s pronájmem půdy. Senior rozšířil tento pojem na jakýkoli přebytek hodnoty nad náklady. Protože konkurence normálně srazí hodnotu na úroveň nákladů (mezd a zisků), může vznikat renta jedině v podmínkách monopolu. Proto můžeme jakýkoli důchod, který vniká v podmínkách monopolu, nazývat rentou. Senior tím generalizoval klasickou teorii renty a můžeme jej proto pokládat za předchůdce moderního pojetí renty. Je ovšem pravda, že ani teorii renty nedotáhl do konce, protože mu k tomu chyběly potřebné nástroje ekonomické analýzy (jmenovitě funkce poptávky a mezního příjmu). Z jeho teorie proto nevyplývá, jak je určena výše renty a jaký má vztah k elasticitě poptávky. To vše zůstalo na Alfreda Marshalla. (Holman, 1999, str. 104)

Shrnutí

Nassau William Senior se řadí spíše mezi méně výrazné ekonomy politické ekonomie. Jedním z jeho největších děl je kniha vydaná pod názvem *Nástin vědy politické ekonomie*, ve které se pokouší o zásadní změnu v metodologii klasické politické ekonomie. Do širšího podvědomí vstoupil hlavně díky své teorii kapitálu a úroků a teorií abstinence. Tyto teorie úspěšně rozpracoval, ale bohužel je nedovedl do úplných konců. Konečné a ucelené interpretace jeho teorií byly zpracovány jeho následovníky.

Použitá literatura a internetové zdroje:

HOLMAN, R. (1999): *Dějiny ekonomického myšlení*. C.H.Beck, Praha, 1999.

SOJKA, M. (2004): *Stručné dějiny ekonomických teorií*. Praha, Eupress, 2004.

Wikipedia, The Free Encyclopedia [online]. San Diego: Wikipedia, The Free Encyclopedia.

Posl. úpravy 24.2.2008 [cit. 2010-03-01]. URL:

http://en.wikipedia.org/wiki/Nassau_William_Senior#cite_note-6

The Online Library of Liberty [online]. Posl. úpravy 1.1.2010. URL:

http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Fperson=88&Itemid=28

25. března 2010

Martin Bulín

1. ročník, K09B0349P